مجله یافته های علوم تربیتی و آموزشی

الگوی روابط ساختاری اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان براساس سبک‌های هویت هویت و نقش میانجی احساس تنهایی

نوشین صبور اسماعیلی [۱]، فاطمه معصومی ظهرآباد [۲]

۱. استادیار، گروه روانشناسی، موسسه آموزش عالی کاویان، مشهد، ایران.
۲. کارشناس ارشد روانشناسی عمومی، گروه روانشناسی، موسسه آموزش عالی کاویان، مشهد، ایران.

MDOI-02-2026.0545
MNR-566-2-31E11B

چکیده

هدف این پژوهش بررسی الگوی روابط ساختاری اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان براساس سبک‌های هویت و نقش میانجی احساس تنهایی بود. روش این پژوهش توصیفی-هم‌بستگی از نوع معادلات ساختاری بود. جامعه آماری پژوهش شامل دانش‌آموزان دختر و پسر دوره دوم متوسطه شهر مشهد در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ بود که از بین آن‌ها تعداد ۳۵۰ نفر به‌روش در دسترس به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌های اعتیاد به اینترنت یانگ (۱۹۸۸)؛ سبک‌های هویت برزونسکی (۱۹۹۲) و مقیاس احساس تنهایی راسل و همکاران (۱۹۸۰) استفاده شد. تفسیر داده‌های به‌دست آمده شامل دو سطح توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) و استنباطی (آزمون همبستگی پیرسون و مدل‌یابی معادلات ساختاری) به‌کمک نرم‌افزارهای Spss-27 و Amos-24 بود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که مدل مفهومی پژوهش از برازندگی مناسبی برخوردار است و احساس تنهایی در این الگوی ساختاری نقش میانجی معناداری دارد (P<۰/۰۵). باتوجه به نتایج این پژوهش می‌توان نسبت به برگزاری کارگاه‌های آموزشی با هدف آموزش فرآیند صحیح هویت‌یابی به دانش‌آموزان و والدین آن‌ها اقدام کرده و از این طریق بر احتمال بروز احساس تنهایی و اعتیاد به اینترنت در آن‌ها اثرگذار بود.

کلیدواژه‌ها: احساس تنهایی، اعتیاد به اینترنت، سبک‌های هویت، دانش‌آموزان، معادلات ساختاری.

مقدمه

دوران نوجوانی به عنوان مرحله‌ای حساس و پرچالش در رشد انسان شناخته می‌شود که با تغییرات سریع جسمانی، شناختی، عاطفی و اجتماعی همراه است (Akhavi Samarein et al, 2022). این دوران که معمولاً بین سنین ۱۲ تا ۱۸ سالگی را در بر می‌گیرد، مرحله گذار از کودکی به بزرگسالی محسوب می‌شود، مرحله‌ای که طی آن نوجوانان با چالش‌های متعددی از جمله پذیرش تغییرات بدن (در قالب بلوغ)، فشارهای تحصیلی، انتظارات اجتماعی و نیاز به برقراری روابط بین فردی مؤثر روبرو هستند (Ahmadi et al, 2023). چالش‌هایی که هر کدام آسیب‌پذیری نوجوانان را دربرابر مشکلات مختلف افزایش می‌دهد. در عصر حاضر، یکی از مهم‌ترین چالش‌های تهدیدکننده‌ی سلامت روان نوجوانان، استفاده ناسازگارانه از فناوری‌های دیجیتال و اینترنت است که می‌تواند منجر به شکل‌گیری الگوهای رفتاری اعتیادگونه در آن‌ها شود (Joseph et al, 2021 ؛Li et al, 2021 ؛Kapus et al, 2021).

در سال‌های اخیر، اینترنت و فضای مجازی به بخشی جدایی ناپذیر از زندگی روزمره افراد در سراسر جهان تبدیل شده است (Pan et al, 2020). این تکنولوژی محبوبیت زیادی را به دست آورده و افراد از گروه‌های سنی مختلف از کودکان و نوجوان گرفته تا بزرگسالان به این فضای مجازی دسترسی داشته و از آن برای دسترسی به مجموعه وسیعی از اطلاعات، از محتوای علمی و آموزشی گرفته تا اخبار و اطلاعات عمومی استفاده می‌کنند (Tamannai & Khanshan, 2023). با این حال این قبیل جذابیت‌های اینترنت در سال‌های اخیر باعث استفاده افراطی و بهره‌گیری ناکارآمد از اینترنت و بروز پدیده‌ی اعتیاد به اینترنت[1] شده است (Li et al, 2021). اعتیاد به اینترنت به عنوان یک اختلال روانشناختی-رفتاری نوظهور، به الگویی از استفاده افراطی و کنترل نشده از اینترنت اشاره دارد که با اختلال قابل توجه در عملکردهای روزمره فرد همراه است (Joseph et al, 2021). این مفهوم اولین بار در دهه ۱۹۹۰ توسط Goldberg روانپزشک آمریکایی مطرح شد که آن را به عنوان "اختلال اعتیاد به اینترنت" توصیف کرد. گلدبرگ با الهام از معیارهای تشخیصی اختلالات مرتبط با مواد، مجموعه‌ای از علائم شامل تحمل، علائم ترک، از دست دادن کنترل و اختلال در زندگی اجتماعی و شغلی را برای این پدیده پیشنهاد داد (Jafari Kadijani & Maadani, 2024). اما در سال ۱۹۹۶، Yang با تطبیق معیارهای تشخیصی قماربازی بیمارگونه بر روی استفاده از اینترنت، ابزار غربالگری اولیه‌ای را برای شناسایی این مشکل بسط و توسعه داد و این پدیده را وضعیتی توصیف نمود که به‌واسطه آن، فرد توانایی کنترل خود را در استفاده از اینترنت از دست داده و علی‌رغم آگاهی از معایب آن، به شکل افراطی به استفاده از اینترنت می‌پردازد (Lozano-Blasco et al, 2022).

این پدیده اجتماعی در بین جمعیت‌های فرهنگی و سنی مختلف مشاهده می‌شود اما بروز قابل توجه آن در فرهنگ آسیایی و نیز در بین نوجوانان احتیاج به بررسی‌های عمیق‌تری دارد. در این زمینه طبق پژوهش‌های صورت گرفته جهانی در سال ۲۰۱۸ نزدیک به چهار میلیارد نفر در جهان به اینترنت دسترسی داشته و به‌شکل فعالانه از آن استفاده می‌کردند که بخش قابل ملاحظه‌ای را نوجوانان تشکیل می‌دادند (Tenzin et al, 2018). از سوی دیگر میزان شیوع اعتیاد به اینترنت در میان نوجوانان و جوانان آسیایی بین ۳ تا ۳۷ درصد و بین هم‌سالان اروپایی بین ۴/۴ تا ۱۳/۵ درصد گزارش شده است که این اعداد بیانگر تفاوت قابل توجه اعتیاد به اینترنت در بین فرهنگ‌های آسیایی و اروپایی و نیز شیوع افراطی آن در بین نوجوانان است (خورشیدیان میانائی و همکاران، ۱۴۰۲). در ایران نیز شیوع اعتیاد به فضای مجازی در بین گروه‌های سنی مختلف، متغیر و متفاوت است و اما طبق بررسی‌های صورت گرفته میزان شیوع آن‌را بین ۰/۸ تا ۲۶/۷ درصد گزارش نموده‌اند که بخش عمده آن‌را نوجوانان و جوانان تشکیل می‌دهند (Tamannai & Khanshan, 2023).

شیوع قابل توجه اعتیاد به اینترنت در نوجوانان و نیز پیامدهای قابل توجه آن مخصوصاً تأثیرات آن بر کاهش کیفیت جسمانی و روانشناختی (Oruganti et al, 2024 ؛Bottaro et al, 2024) و نیز افت عملکرد تحصیلی (Chemnad et al, 2025)، بررسی عمیق‌تر این پدیده با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر آن را ضروری می‌سازد. در همین زمینه مطالعات تجربی پیشین یکی از مهم‌ترین عواملی را که در تبیین اعتیاد به اینترنت مورد توجه قرار داده‌اند، مسئله هویت‌یابی[2] و سبک‌های مختلف هویت است (Agbaria & Bdier, 2021 ؛Hong et al, 2021 ؛Kaya & Güneş, 2023). شکل‌دهی به یک هویت مشخص و دستیابی به یک تعریف ثابت از خود از اساسی‌ترین الزامات رشد روانشناختی و اجتماعی دوره نوجوانی است (Sabet & Khayatan, 2023). این فرآیند شامل انتخاب ارزش‌ها، باورها و اهداف زندگی است که اجزای جدایی ناپذیر هویت فرد هستند (Tomić & Macuka, 2023). در اصل، هویت را درک جامع از خود تعریف می‌کنند که بر نحوه رفتار و تفکر فرد در رابطه با خود و محیط پیرامون تأثیر می‌گذارد (Biniaz et al, 2023). Berzonsky نیز

[1] internet addiction
[2] identification

هویت را به عنوان یک ساختار شناختی و یک مرجع شخصی می‌داند که فرد براساس آن به سؤالاتی در مورد معنا و هدف زندگی یا اصول زندگی خود پاسخ می‌دهد (Berzonsky & Cieciuch, 2016).

مطابق با پژوهش‌های Berzonsky (1989) انسان‌ها هویت و چیستی خود را از طریق سه سبک مختلف ایجاد می‌نمایند. این سبک‌ها بیانگر شیوه‌ها و راهکارهای ترجیحی اجتماعی-شناختی است که افراد هنگام مواجه شدن با شرایطی که به شکل‌گیری هویت یا حفظ آن مربوط می‌شود، به‌کار می‌گیرند. این سبک‌های هویتی عبارتند از: سبک اطلاعاتی[1]، هنجاری[2] و پراکنده[3] (Berzonsky & Kuk, 2022). سبک اطلاعاتی یا آگاهانه: افرادی که این رویکرد را اتخاذ می‌کنند، به صورت فعالانه به دنبال جمع‌آوری و ارزیابی اطلاعات به‌منظور شکل دادن به هویت خود هستند. از سوی دیگر افراد با سبک هویتی هنجاری معمولاً عقاید و نظرات دیگران را بدون ارزیابی آگاهانه می‌پذیرند و درونی می‌کنند. آن‌ها معمولاً با هنجارها و اصول اجتماعی هم‌سویی داشته و عمدتاً هویت آن‌ها براساس هنجارها و انتظارات بیرونی شکل گرفته است. در نهایت افراد با سبک هویت پراکنده اغلب با با فقدان خودپنداره واضح و منسجم مشخص می‌شوند، عاملی که منجر به سردرگمی و بی ثباتی در افکار و رفتارهای آن‌ها می‌شود. از سوی دیگر این سبک با اهمال‌کاری (procrastination)، اضطراب (anxiety) و اجتناب (avoid) نیز مشخص می‌شود. زیرا این افراد اغلب هنگام تصمیم گیری ترس و اضطراب را تجربه می‌کنند که منجر به خودآگاهی محدود، پیروی از دیگران و ناکارآمدی درون‌فردی و بین‌فردی می‌شود (Berzonsky & Papini, 2022). افراد با سبک هویتی پراکنده یا سردرگم عمدتاً به‌منظور فرار از احساس‌های منفی اضطراب و افسردگی (depression) ناشی از ناکارآمدی و نیز برای ایجاد الگوی هویتی خود، به فضای مجازی رجوع کرده و به‌شکل افراطی وقت خود را در آن صرف می‌کنند، عاملی که می‌تواند در دراز مدت زمینه اعتیاد رفتاری و شناختی آن‌ها را نسبت به اینترنت فراهم سازد (Shareati & Khaleghipour, 2023). در همین مورد نتایج پژوهش Amushahi & Shah Senai (2023) که با جامعه‌ی هدف دانش‌آموزان پسر متوسطه اول استعدادهای درخشان شهرستان خمینی‌شهر انجام شده بود این نتیجه حاصل آمد که سبک هویتی پراکنده اثر مستقیم و مثبتی در پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان دارد.

دیگر عاملی که در تبیین اعتیاد به اینترنت می‌بایست مورد توجه قرار گیرد، احساس تنهایی (Loneliness) است که باتوجه به اثرپذیری آن از سبک‌های هویت (Kaniušonytė et al, 2019؛ Evans et al, 2022) و نیز اثرگذاری آن بر اعتیاد به اینترنت (Bakioğlu, 2020؛ Gazo et al, 2020؛ Tian et al, 2021) در این پژوهش به‌عنوان یک عامل میانجی به‌کار برده شد. احساس تنهایی، تجربه‌ای فراگیر و آزاردهنده است که از نقص در کمیّت و کیفیت ارتباطات اجتماعی فرد ناشی می‌شود (Xu & Tang, 2024). این فقدان روابط صمیمی و معنادار باعث ایجاد خلأ در درون فرد شده و علاوه‌برآن باعث شکل‌گیری احساس انزوا و تنهایی می‌شود (Wang & Zeng, 2024). بعد کمّی روابط اجتماعی به تعداد افرادی اشاره دارد که فرد با آنها در تعامل است. با این حال، احساس تنهایی صرفاً به بعد کمی در روابط مربوط نیست بلکه جنبه کیفی روابط نیز نقش تعیین کننده‌ای دارد. روابط صمیمی و حمایتی حس تعلق و دوست داشتنی بودن را ایجاد می‌کنند، در حالی که تعاملات سطحی این نیاز را برآورده نمی‌کنند (Daneshmand et al, 2024).

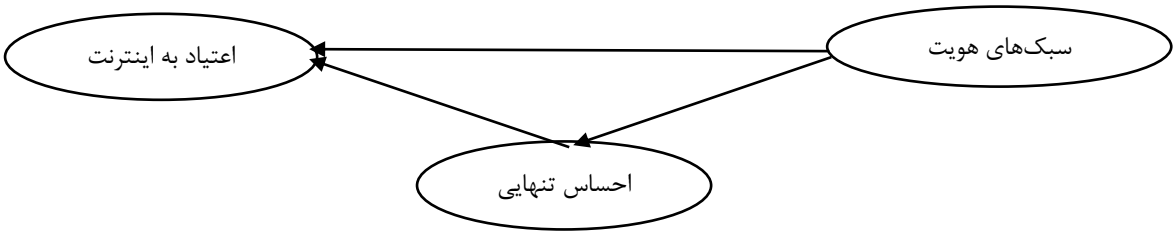
از دیدگاه نظریه دلبستگی، احساس تنهایی ناشی از نقص در روابط دلبستگی ایمن در دوران کودکی است. Bowlby (1970) معتقد بود که کودکان با دلبستگی ناایمن (اجتنابی یا اضطرابی) بیشتر مستعد تجربه احساس تنهایی در بزرگسالی هستند. افراد با دلبستگی اضطرابی ممکن است به دلیل ترس از طرد، در روابط خود احساس ناامنی و تنهایی کنند (Borawski et al, 2021). از سوی دیگر، افراد با دلبستگی اجتنابی به دلیل فاصله‌گیری عاطفی، ممکن است روابط سطحی داشته باشند و احساس تنهایی کنند. این نظریه توضیح می‌دهد که چرا برخی افراد علی‌رغم حضور در شبکه‌های اجتماعی گسترده، همچنان احساس تنهایی می‌کنند (Nottage et al, 2022). با این حال این احساس به ویژه در میان نوجوانان رایج است، زیرا تحقیقات نشان می‌دهد که تنهایی یک مسئله گسترده و ناراحت‌کننده در این گروه سنی است (Diehl et al, 2018؛ Hysing et al, 2020). مسئله‌ای که این گروه سنی را در برابر مشکلات مختلف آسیب‌پذیر می‌سازد. در همین زمینه مطالعات تجربی(2023) Norozi & Babaee که با جامعه‌ی هدف دانش آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان هرسین انجام شده بود، این نتیجه حاصل آمد که احساس تنهایی پیش‌بینی کننده‌ی معنی‌دار اعتیاد به اینترنت در دانش‌آموزان است، یافته‌ای که در پژوهش Kermani Mamazandi & Aboutorabi (2024) نیز تکرار شد.

به طور کلی اعتیاد به اینترنت یکی از شایع‌ترین و ناتوان‌کننده‌ترین پدیده‌های اجتماعی در قشرهای مختلف مخصوصاً در نوجوانان است که مشکلات بسیاری را در جنبه‌های مختلف زندگی آن‌ها ایجاد می‌کند. آسیب‌های این پدیده‌ی اجتماعی در کنار شیوع قابل ملاحظه آن در نوجوانان انجام پژوهش‌های متعدد با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر آن را ضروری ساخته است. مطالعات تجربی

---

[1] information style
[2] normative
[3] scattered

مختلفی برای کشف عوامل مرتبط با این پدیده انجام شده‌اند که هر کدام موجب افزایش آگاهی جامعه شده‌اند، اما این پژوهش‌ها به‌اندازه کافی نبوده و خلأ پژوهشی در بررسی دقیق اثر میانجی احساس تنهایی در الگوی ساختاری اعتیاد به اینترنت براساس سبک‌های هویت، انجام این پژوهش را بیش از پیش ضروری ساخته است. از سوی دیگر انجام این قبیل پژوهش‌ها نه تنها می‌تواند موجب افزایش آگاهی در مورد پیامدها، میزان شیوع و برخی عوامل مرتبط با اعتیاد به اینترنت در دانش‌آموزان شود، بلکه می‌تواند در طراحی و ارزیابی آموزش‌های مؤثر برای پیشگیری اعتیاد به اینترنت نوجوانان کمک‌کننده باشد. به‌همین سبب این پژوهش با هدف بررسی الگوی روابط ساختاری اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان براساس سبک‌های هویت و نقش میانجی احساس تنهایی انجام شد.

نمودار ۱. مدل مفهومی پژوهش

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

این پژوهش از نظر هدف در دسته تحقیقات کاربردی و از نظر روش انجام نیز در دسته تحقیقات توصیفی از نوع همبستگی و معادلات ساختاری بود. جامعه‌ی آماری مورد مطالعه شامل کلیه‌ی دانش آموزان دختر و پسر دوره دوم متوسطه شهر مشهد در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بود. حجم مناسب در پژوهش‌های معادلات ساختاری در مطالعات پیشین حداقل ۲۰۰ نفر (Kline, 2023) و در برخی از مطالعات نیز به ازای هر به‌ازای هر پارامتر حداقل ۵ و در حالت مطلوب ۲۰ نفر در نظر گرفته‌اند (Keller, 2016) تعیین‌شده است، اما با در نظر گرفتن حجم جامعه آماری و برای افزایش شانس تعمیم‌پذیری یافته‌های این مطالعه، تعداد ۳۶۰ نفر از دانش‌آموزان به روش در دسترس به‌عنوان نمونه انتخاب شدند که پس از حذف ۱۰ پرسشنامه غیرمعتبر، تعداد نهایی نمونه به ۳۵۰ نفر کاهش یافت.

این پژوهش برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده دوم بود و فرآیند جمع‌آوری داده‌ها نیز به این شکل بود که پس از تأیید اعتبار پرسشنامه‌ها و با همکاری استاد راهنمای مربوطه و بخش اداری موسسه آموزش عالی کاویان، نامه‌ها و مجوزهای لازم برای حضور در اداره آموزش و پرورش شهر مشهد اخذ شد. در ادامه و با حضور در اداره آموزش‌وپرورش ضمن کسب اطلاع از دانش‌آموزان و مدارس مختلف، هماهنگی‌های لازم برای حضور در مدارس و انجام پژوهش انجام پذیرفت. در ادامه به مدارس مراجعه و ضمن ارائه توضیحات مربوط به اهداف مطالعه به مدیران و معلمین مدارس و با در نظر گرفتن اصول اخلاقی پژوهش (حضور داوطلبانه در تحقیق، پنهان ماندن اطلاعات شرکت‌کنندگان و اصل بی‌خطر بودن) پرسشنامه‌های پژوهش در اختیار دانش‌آموزان قرار گرفت. در این پژوهش دانش‌آموز دوره دوم متوسطه شهر مشهد و تمایل و علاقه به حضور در پژوهش مهم‌ترین معیارهای ورود و عدم تکمیل دقیق و کامل پرسشنامه نیز مهم‌ترین معیار خروج از پژوهش در نظر گرفته شد.

در این پژوهش علاوه بر جمع‌آوری اطلاعات جمعیت‌شناختی (مانند جنسیت و مقطع تحصیلی) از سه ابزار دیگر نیز استفاده شد که اطلاعات روانسنجی آن‌ها به شرح ذیل است:

ابزار پژوهش

پرسشنامه اعتیاد به اینترنت (Internet Addiction Test): ابزار ۲۰ آیتمی اعتیاد به اینترنت در سال ۱۹۸۸ توسط Young طراحی و تدوین شد. نمره‌گذاری این ابزار براساس یک پیوستار ۵ گزینه‌ای از به‌ندرت (۱) تا همیشه (۵) انجام می‌گیرد. دامنه نمرات بین ۲۰ تا ۱۰۰ بوده و استفاده‌کنندگان از فضای مجازی را به ۳ دسته کاربر نرمال یا طبیعی (نمره بین ۲۰ تا ۴۹)، کاربر با اعتیاد خفیف (نمره بین ۵۰ تا ۷۹) و کاربر دارای اعتیاد شدید (نمره بین ۸۰ تا ۱۰۰) تقسیم‌بندی می‌کند. Widyanto & McMurran (2004) در طی مطالعاتی روایی این آزمون را با استفاده از آزمون اسپیرمن براون ۰/۸۶ و پایایی آن‌را از طریق آزمون آلفای کرونباخ ۰/۸۹ گزارش نمودند. در ایران نیز Alavi et al (2010) روایی صوری و محتوایی این ابزار را تأیید و پایایی آن را از سه طریق همسانی

درونی (۰/۸۸)، تصنیف (۰/۸۲) و بازآزمایی (۰/۷۴) بررسی و تأیید نمودند. در پژوهش حاضر نیز آلفـای کرونبـاخ ایـن ابـزار ۰/۷۹ بـه دست آمد.

سیاهه سبک‌های هویت (Identity Style Inventory): ابزار سبک‌های هویت توسط Berzonsky (1992) طراحی شـد. ایـن سیاهه شامل ۴۰ سؤال است که ۴ سبک هویت مختلف آزمودنی‌ها را می‌سنجد. سـبک هویـت اطلاعـاتی (سـؤالات ۳۷، ۳۵، ۳۳، ۳۰، ۲۶، ۲۵، ۱۸، ۱۶، ۶، ۵ و ۲)؛ سبک هویت هنجاری (۴۰، ۳۴، ۳۲، ۲۸، ۲۳، ۲۱، ۱۹، ۱۰ و ۴)؛ سبک هویت اجتنابی یا سـردرگم (۳۸، ۳۶، ۳۱، ۲۹، ۲۷، ۲۴، ۱۷، ۱۳، ۸ و ۳) و سبک متعهدانه (۳۹، ۲۲، ۲۰، ۱۵، ۱۴، ۱۲، ۱۱، ۹، ۷ و ۱). پاسخ‌های مختلف آزمـودنی‌هـا در این ابزار براساس یک پیوستار ۵ درجه‌ای از کاملاً مخالفم (نمره ۱) تا کـاملاً مـوافقم (نمـره ۵) صـورت مـی‌گیـرد، کمتـرین نمـره آزمودنی‌ها در این پرسشنامه ۴۰ و بیشتری نمره آن‌ها ۲۰۰ خواهد بود. در پژوهش‌های اولیه‌ی سازندگان روایی این سـیاهه از طریـق ارزیابی همبستگی با مقیاس وضعیت هویت Bennion & Adams (1986) عدد ۰/۳۹ به دست آمد که در سطح ۰/۰۱ معنـی‌دار بـود و پایایی آن از طریق آزمون همسانی درونی بررسی و برای مؤلفه‌های ذکر شده به ترتیب ۰/۶۲، ۰/۶۶، ۰/۷۳ و ۰/۷۵ بـه‌دسـت آمـد. در ایران نیز Hejazi et al (2009) روایی سازه این پرسشنامه را بر روی دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران بررسی نمودنـد و سـبک‌هـای هویت اشاره شده را تأیید نمودند. در آن پژوهش پایایی همسانی درونی مؤلفه‌های اشاره شده نیز به‌ترتیب ۰/۶۵، ۰/۶۰، ۰/۶۳ و ۰/۷۰ به‌دست آمد. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ این ابزار برای نمره کل و خرده مقیاس‌های آن بین ۰/۷۷ تا ۰/۸۶ به دست آمد.

مقیاس احساس تنهـایی (University of California Los Angeles Loneliness Scale): Russell (1996) بـرای بررسـی و ارزیابی سطح احساس تنهایی افراد مقیاس ۲۰ آیتمی احساس تنهایی را طراحی نمود. این مقیاس براساس طیف ۴ درجـه‌ای از هرگـز (۱) تا همیشه (۴) نمره‌گذاری می‌شود که در آن سؤالات ۱، ۵، ۶، ۹، ۱۰، ۱۵، ۱۶، ۱۹، ۲۰ دارای نمره‌گذاری معکوس هستند. حداقل نمره در این مقیاس برابر ۲۰ و حداکثر آن نیز برابر با ۸۰ می‌باشد. Russell (1996) روایی همگرای این مقیاس را بـا مقیـاس تنهـایی افتراقی ۰/۷۲ و ضریب روایی واگرای آن را با مقیاس تعاملات اجتماعی ۰/۶۸- محاسبه نمود و پایایی آن را نیز به دو روش بازآزمایی و همسانی درونی بررسی و به‌ترتیب در سطح ۰/۸۹ و ۰/۹۴ گزارش نمـود. ایـن ابـزار در ایـران توسـط Naderi & Haghshenas (2009) بررسی و هنجاریابی شد، در آن مطالعه روایی محتوایی توسط اساتید بررسی و تأیید شد و ضریب آلفای کرونباخ آن نیز ۰/۸۹ محاسبه شد. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ این ابزار ۰/۸۹ به دست آمد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از رسیدن به حد نصاب لازم، اطلاعات جمع‌آوری شده در دو سطح توصیفی و استنباطی تحلیل شد. تحلیل توصیفی شامل محاسبه میانگین، انحراف استاندارد، بهنجار بودن توزیع داده‌ها و تحلیل استنباطی شامل ضریب همبستگی Pearson و مدل‌سازی معادلات ساختاری و آزمون میانجی با روش بوت استرپینگ بود. داده‌ها به کمک نرم‌افزارهای SPSS-27 و AMOS-24 مورد تجزیه‌و-تحلیل قرار گرفت که طی آن حداقل سطح معنی‌داری نیز ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

در این پژوهش تعداد ۳۵۰ نفر از دانش‌آموزان حضور داشتند که از بین آن‌ها تعداد ۲۸۰ نفر (۸۰ درصد) را دانش‌آموزان دختر و ۷۰ نفر (معادل ۲۰ درصد) از آن‌ها را دانش‌آموزان پسر تشکیل می‌دادند. علاوه‌بر آن از میان نمونه شرکت‌کننده در پژوهش تعداد ۱۳۰ نفر (۳۷ درصد) دانش‌آموزان پایه دهم؛ تعداد ۱۵۰ نفر (۴۳ درصد) دانش‌آموزان پایه یازدهم و تعداد ۷۰ نفر (۲۰ درصد) دانش‌آمـوزان پایه دوازدهم تحصیلی بودند. در ادامه و در جدول شماره ۱ اطلاعات توصیفی مربوط به متغیرهای مطالعه از جمله میـانگین، انحـراف معیار، ضرایب کجی و کشیدگی و علاوه بر آن ضرایب هم‌بستگی گزارش شده است.

جدول ۱. جدول توصیفی و ماتریس هم‌بستگی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	کمینه	بیشینه	کجی	کشیدگی	۱	۲	۳	۴	۵	۶
۱. اعتیاد به اینترنت	۵۹/۱	۱۷/۶	۲۰	۱۰۰	-۰/۵۱	-۰/۴۶	۱					
۲. اطلاعاتی	۱۳/۹	۲/۹	۵	۲۰	-۰/۲۱	-۰/۲۱	-۰/۳۰**	۱				
۳. هنجاری	۳۰/۹	۵/۱	۱۷	۴۵	-۰/۱۵	-۰/۱۳	-۰/۲۹**	۰/۶۵**	۱			
۴. سردرگم	۳۲/۱	۴/۱	۱۲	۴۸	-۰/۱۷	-۰/۳۹	۰/۴۱**	۰/۶۵**	۰/۶۸**	۱		
۵. متعهد	۳۲/۸	۴/۹	۱۹	۵۰	۰/۸۴	-۱/۱	-۰/۴۶**	-۰/۵۵**	-۰/۵۴**	۰/۵۸**	۱	
۶. احساس تنهایی	۴۹/۶	۸/۶	۲۱	۷۵	-۰/۵۱	-۱/۴	۰/۳۵**	-۰/۲۴**	-۰/۲۹**	۰/۲۶**	-۰/۴۲**	۱

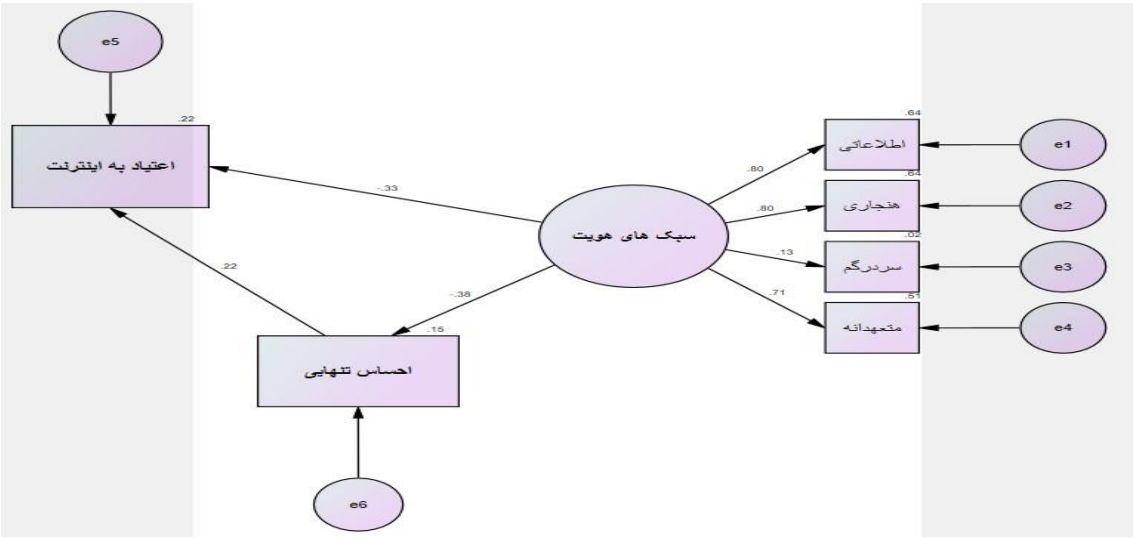
** p ≤0/01

با توجه به یافته‌های موجود در جدول ۱ در بین متغیرهای این پژوهش، اعتیاد به اینترنت با میانگین ۵۹/۱ دارای بیشترین میانگین و بعد از آن نیز به ترتیب احساس تنهایی با میانگین ۴۹/۶ قرار دارد. هم‌چنین از بین سبک‌های هویتی مختلف، سبک متعهدانه با میانگین ۳۲/۸ دارای بیشترین میانگین بود. علاوه بر آن به‌منظور حصول اطمینان از توزیع نرمال داده‌های تحقیق از شاخص‌های کجی و کشیدگی استفاده شد. شرط نرمال بودن توزیع داده‌ها در شاخص کجی (دامنه نمرات ۲ و ۲-) و کشیدگی (دامنه نمرات ۳ و ۳-) است. بنابراین و باتوجه به یافته‌های جدول ۱ داده‌های گردآوری شده این مطالعه از پراکندگی نرمال برخوردار می‌باشند (Keller, 2016). هم‌چنین یافته‌های مندرج در جدول فوق نشان می‌دهد که بین متغیر برون‌زای پژوهش (سبک‌های هویت) با متغیر درون‌زا (اعتیاد به اینترنت) رابطه و هم‌بستگی قوی و معنی‌داری وجود دارد (P < ۰/۰۱)، بنابراین می‌توان در ادامه پژوهش از معادلات ساختاری بهره گرفت.

پیش از انجام مدل‌سازی معادلات ساختاری، مفروضه‌های زیربنایی آن بررسی شد. عدم وجود داده‌های مفقود و پرت بررسی و تأیید شد. داده‌های پرت از طریق فاصله‌ی ماهالانوبیس در نرم‌افزار ایموس نیز بررسی شد، با توجه به این که نمره p1 نمونه از ۰/۰۵ بزرگ‌تر و نمره p2 آن‌ها نیز از ۰/۱ بزرگ‌تر محاسبه شده بود، بنابراین عدم وجود داده‌های پرت چند متغیری از این طریق نیز تأیید شد (Kline, 2023). هم‌چنین نرمال بودن توزیع نمونه نیز از طریق ضرایب کجی و کشیدگی بررسی و تأیید شد. برای بررسی عدم هم‌خطی چندگانه (Multicollinearity) از شاخص‌های تحمل (Tolerance) و عامل تورم واریانس (Variance inflation factor) استفاده شد. حد مناسب برای تحمل بین صفر تا یک و برای تورم واریانس کمتر از دو است (Keller, 2016). آماره تولرانس کمتر از ۰/۹ و عامل تورم واریانس کمتر از ۱/۳ به دست آمد. با توجه به اینکه هر دو شاخص در محدوده مناسب قرار داشتند، بنابراین مفروضه عدم هم خطی چندگانه نیز تأیید شد. برای بررسی استقلال خطاها از آزمون دوربین-واتسون (Durbin–Watson) استفاده شد. حد مطلوب برای آماره این آزمون بین ۱/۵ تا ۲/۵ است. در پژوهش آماره دوربین واتسون ۱/۸ به‌دست آمد، چون از حد مطلوب کمتر است، بنابراین وجود این مفروضه نیز تأیید شد.

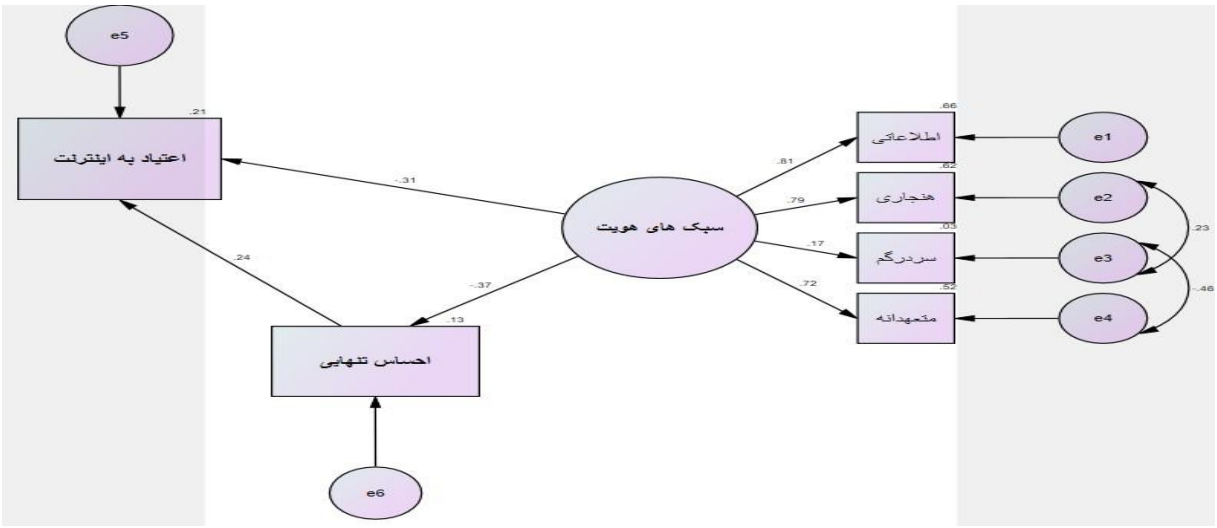
پس از بررسی و تأیید مفروضه‌های مدل‌یابی معادلات ساختاری، مدل مفهومی و اولیّه پژوهش در نرم‌افزار Amos ترسیم شد که طی آن سبک‌های هویت به‌عنوان متغیر برون‌زای پنهان و اعتیاد به اینترنت به‌عنوان متغیر درون‌زای آشکار (مشاهده‌پذیر) و احساس تنهایی به‌عنوان متغیر میانجی آشکار (مشاهده‌پذیر) مورد بررسی قرار گرفتند.

این مدل به شرح زیر ترسیم شد:

نمودار ۲. مدل مفهومی پژوهش

به‌منظور بررسی برازندگی مدل مفهومی پژوهش از الگوی معادلات ساختاری (SEM) و شاخص‌های مختلفی استفاده می‌شود که برخی از آن‌ها از حد مطلوب خارج بودند، به‌همین سبب تعدادی از اصلاحات انجام و مدل نهایی به صورت زیر ترسیم شد.

نمودار ۳. مدل نهایی پژوهش

یافته‌های به دست آمده از شاخص‌های اولیه و نهایی در جدول ۲ گزارش شده است:

جدول ۲. شاخص‌های برازش مدل مفهومی پژوهش

شاخص‌های برازش	χ2/df	RMSEA	SRMR	GFI	AGFI	CFI	TLI	NFI
مقدار قابل قبول	< ۵	< ۰/۱	< ۰/۱	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰
مقدار به دست آمده اولیه	۴/۱	۰/۰۹	۰/۰۸	۰/۸۹	۰/۸۷	۰/۸۹	۰/۹۱	۰/۹۱
مقدار به دست آمده نهایی	۳/۲	۰/۰۸	۰/۰۷	۰/۹۲	۰/۹۰	۰/۹۱	۰/۹۲	۰/۹۲
نتیجه	مطلوب	مطلوب	مطلوب	مطلوب	مطلوب	مطلوب	مطلوب	مطلوب

یافته‌های مندرج در جدول ۲ و شاخص‌های اصلی آن: کای مربع بهنجار شده (CMIN/df) سطح مطلوب ۱ تا ۵، شاخص نیکویی برازش (goodness of fit index)، شاخص نیکویی برازش تعدیل شده (adjusted goodness of fit index)، برازش تطبیقی (comparative fit index) و برازش هنجار شده (normed fit index) با سطح مطلوب بزرگتر از ۰/۹، ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (root mean square error of approximation) و ریشه میانگین مربعات باقیمانده استاندارد (standardized root mean square residuals) با سطح مطلوب برابر یا کمتر از ۰/۱ (Keller, 2016)، نشان می‌دهد که در مدل پژوهشی اصلاح شده و نهایی، شاخص‌های مورد اشاره دارای برازندگی مناسبی بودند. پس از تأیید برازش مدل مفهومی پژوهش ضرایب مسیر مختلف مورد بررسی قرار گرفت و نتایج آن در جدول ۳ اشاره شد.

جدول ۳. ضرایب مسیرهای مدل مفهومی پژوهش

مسیر	Standardized Estimate	S.E	C.R	P
سبک‌های هویت > اعتیاد به اینترنت	-۰/۳۱	۰/۳۸	۵/۲	P<۰/۰۱
سبک‌های هویت > احساس تنهایی	-۰/۳۶	۰/۴۳	۵/۷	P<۰/۰۱
احساس تنهایی > اعتیاد به اینترنت	۰/۲۳	۰/۱۱	۴/۳	P<۰/۰۵

در جدول فوق یافته‌های مربوط به ضرایب استاندارد، مقدار خطا، مقدار t و سطح معنی‌داری نشان داده شده است. براساس این یافته‌ها مسیرهای سبک‌های هویت به اعتیاد به اینترنت و سبک‌های هویت به احساس تنهایی در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار هستند. هم‌چنین مسیر احساس تنهایی به اعتیاد به اینترنت نیز در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار است.

به‌منظور بررسی نقش میانجی در مدل پژوهش، از آزمون بوت استرپینگ استفاده شد. در این آزمون تعداد ۲۰۰۰ نمونه بوت استرپ با فاصله اطمینان ۹۵ درصد استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول ۴ گزارش‌شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون بوت استرپ مدل مفهومی پژوهش

مسیر			اثر غیرمستقیم	فاصله اطمینان ۹۵٪		سطح معناداری
متغیر پیش‌بین	متغیر میانجی	متغیر ملاک		حد پایین	حد بالا	
سبک‌های هویت	احساس تنهایی	اعتیاد به اینترنت	-۰/۰۹	-۰/۰۴	-۰/۱۷	P<۰/۰۵

با توجه به نتایج گزارش‌شده در جدول ۴ این نتیجه حاصل می‌آید که احساس تنهایی در سطح ۰/۰۵ در رابطه بین سبک‌های هویت و اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان نقش واسطه‌ای را ایفا می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی الگوی روابط ساختاری اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان براساس سبک‌های هویت و نقش میانجی احساس تنهایی بود. نتایج این پژوهش نشان داد که مدل مفهومی از برازندگی مناسبی برخوردار است و در این الگوی ساختاری سبک‌های هویت اثر مستقیم معنی‌داری بر اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان دارند. نتایجی که با یافته‌های حاصل از پژوهش‌های Monacis et al (2017)؛ Agbaria & Bdier (2021)؛ Hong et al (2021)؛ Kaya & Güneş (2023)؛ Shareati & Khaleghipour (2023)؛ Amushahi & Shah Senai (2023) هم‌سو بود. در تبیین نتایج به دست آمده باید اشاره نمود که اعتیاد به اینترنت به عنوان یک معضل روانی-اجتماعی آسیب‌زا شناخته می‌شود که طی آن فرد استفاده افراطی و کنترل‌ناپذیری از فضای مجازی دارد (Li et al, 2021). شیوه‌ی استفاده‌ای که تأثیرات و پیامدهای منفی قابل توجهی بر عملکرد دانش‌آموزان دارد، به همین دلیل پژوهش‌های متعددی برای بررسی عوامل مرتبط با این معضل اجتماعی انجام شده‌اند. یکی از مهم‌ترین عواملی که نتایج پژوهش حاضر نیز بر نقش معنی‌دار آن تأکید داشت، مفهوم سبک‌های هویتی است (Amushahi & Shah Senai, 2023). سبک‌های هویتی را به عنوان چارچوب‌های شناختی که افراد برای تفسیر خود و جهان به کار می‌گیرند، تعریف نموده‌اند در این میان، چهار سبک هویت اطلاعاتی، هنجاری، متعهدانه و اجتنابی وجود دارد که هر یک به شیوه‌ای منحصربه‌فرد بر میزان تمایل به استفاده از فضای مجازی دانش‌آموزان تأثیر گذاشته و احتمال استفاده آسیب‌زا از اینترنت را افزایش یا کاهش می‌دهند (Agbaria & Bdier, 2021).

نخستین سبک هویتی، حالت اطلاعاتی است که با ویژگی‌هایی مانند جستجوی فعالانه اطلاعات، انعطاف‌پذیری شناختی و ارزیابی نقادانه همراه است. دانش‌آموزان دارای این سبک هویتی، تمایل دارند پیش از تصمیم‌گیری، گزینه‌های مختلف را بررسی کنند. این ویژگی‌ها باعث می‌شود آن‌ها در مواجهه با محتوای مجازی، رویکردی آگاهانه و انتخابی داشته باشند. برای مثال، چنین افرادی به‌راحتی جذب بازی‌های آنلاین یا شبکه‌های اجتماعی نمی‌شوند، بلکه استفاده خود را مبتنی بر نیازهای واقعی خویش تنظیم می‌کنند. در نتیجه، سبک اطلاعاتی از طریق افزایش خودتنظیمی و کاهش رفتارهای تکانشی، اثر مستقیم و معناداری بر کاهش اعتیاد به اینترنت دارد (Shareati & Khaleghipour, 2023). در مقابل سبک هویت هنجاری بیشتر متکی به پیروی از هنجارهای گروه‌های مرجع و اجتناب از انحراف از انتظارات اجتماعی است. اگرچه این سبک ممکن است در برخی شرایط منجر به رفتارهای مطیعانه و غیرانعطاف‌پذیر شود، اما در زمینه اعتیاد به اینترنت، می‌تواند نقش محافظتی ایفا کند. افرادی با سبک هنجاری قوی، به دلیل ترس از طرد شدن یا مورد قضاوت قرار گرفتن، کمتر به سمت رفتارهای افراطی در اینترنت گرایش پیدا می‌کنند (Kaya & Güneş, 2023). با این حال، اثر این سبک به بافت فرهنگی وابسته است؛ در محیط‌هایی که هنجارها استفاده متعادل از اینترنت را ترویج می‌کنند، سبک هنجاری می‌تواند مانع مهمی در برابر اعتیاد اینترنتی باشد.

سبک هویت متعهدانه نیز از طریق ایجاد حس مسئولیت‌پذیری و پایبندی به اهداف بلندمدت، نقش مهمی در کاهش اعتیاد به اینترنت ایفا می‌کند. افرادی که از این سبک برخوردارند، حتی بدون بررسی عمیق گزینه‌ها (برخلاف سبک اطلاعاتی)، به ارزش‌ها و تعهدات شخصی خود پایبند می‌مانند. این ویژگی باعث می‌شود تا زمان و انرژی خود را به فعالیت‌های سازنده‌تر اختصاص داده و کمتر خود را درگیر استفاده از فضای مجازی کنند. در همین مورد نیز پژوهش Agbaria & Bdier (2021) نشان داد سبک هویتی متعهدانه به دلیل تعهد یا حس وظیفه‌شناسی نسبت به اهداف تحصیلی یا زندگی شخصی، با کاهش گرایش به رفتارهای اعتیادآور همبستگی دارد. اما از سوی دیگر سبک هویتی اجتنابی یا سردرگم که با عدم تعهد به ارزش‌ها، اجتناب از تصمیم‌گیری‌های مهم و واکنش‌پذیری نسبت به موقعیت‌های روزمره شناخته می‌شود، می‌تواند به عنوان یک عامل خطر اصلی در افزایش احتمال بروز اعتیاد به اینترنت باشد. دانش‌آموزان دارای این سبک هویتی معمولاً از مواجهه با چالش‌های مرتبط با هویت‌یابی خودداری می‌کنند و در عوض، ترجیح می‌دهند تصمیمات خود را به تعویق بیندازند یا بر اساس شرایط مقطعی و زودگذر عمل کنند. این ویژگی باعث می‌شود تا چنین افرادی در مواجهه با فضای بی‌حدومرز اینترنت، که امکان فرار از واقعیت و تعویق مسئولیت‌ها را فراهم می‌کند، بیش از دیگران مستعد استفاده ناسازگارانه از این فناوری باشند. در واقع، اینترنت به عنوان یک پناهگاه مجازی برای افرادی عمل می‌کند که از تعهدات واقعی زندگی اجتناب می‌کنند (Hong et al, 2021). هم‌چنین فرار از واقعیت به عنوان یک انگیزه اصلی در اعتیاد به اینترنت، در افراد دارای سبک هویتی سردرگم به شدت مشاهده می‌شود. این افراد به دلیل عدم شکل‌گیری یک هویت منسجم، اغلب با احساس پوچی، بی‌هدفی و تنهایی مواجه هستند و اینترنت را به عنوان راهی برای پر کردن این خلاء عاطفی انتخاب می‌کنند. شبکه‌های اجتماعی، بازی‌های آنلاین و سایر محتوای مجازی، جانشین تعاملات واقعی شده و یک چرخه معیوب از وابستگی روانی به فضای مجازی ایجاد می‌کنند. در همین مورد پژوهش Monacis et al (2017) حاکی از آن بود که بین سبک هویتی اجتنابی و استفاده بیمارگونه از اینترنت برای فرار از مشکلات و تنش‌های عاطفی ناشی از حس پوچی و بی‌معنایی، رابطه معناداری وجود دارد.

بخش دیگری از یافته‌های این پژوهش نشان داد که سبک‌های هویت اثر مستقیم قابل توجهی را بر احساس تنهایی دانش‌آموزان دارند. نتایجی که با یافته‌های Richman et al (2016)؛ Kaniušonytė et al (2019)؛ Evans et al (2022) هم‌سو بود. نتایج به دست آمده در این پژوهش را می‌توان این‌گونه تبیین نمود که احساس تنهایی به عنوان یک پدیده روان‌شناختی پیچیده حالتی است که از نقص در کمیت و کیفیت روابط اجتماعی فرد با دیگران ناشی می‌شود (Wang & Zeng, 2024). این حالت عمدتاً تحت تأثیر عوامل متعددی از جمله سبک‌های هویت قرار می‌گیرد. سبک‌هایی که هر کدام به شیوه‌ای متفاوت بر درک فرد از خود و ارتباطش با جهان اجتماعی تأثیر می‌گذارند. پژوهش‌های متعدد نشان می‌دهند که سبک هویت اطلاعاتی با تقویت مهارت‌های حل مسئله و انعطاف‌پذیری شناختی همراه است، مهارت‌هایی که توانمندی دانش‌آموز را برای برقراری روابط قابل اتکا با دیگران مجهز می‌سازد و از این طریق می‌تواند موجب کاهش احتمال بروز احساس تنهایی در وی گردد. در مقابل، سبک هویت هنجاری که مبتنی بر پذیرش بی‌چون‌وچرای ارزش‌ها و انتظارات گروه‌های مرجع است، ممکن است اثرات دوگانه‌ای بر احساس تنهایی داشته باشد. از یک سو، تعلق‌خاطر به گروه‌های اجتماعی می‌تواند حمایت عاطفی و شبکه ارتباطی گسترده‌تری فراهم کند، اما از سوی دیگر، وابستگی شدید به هنجارهای بیرونی در صورت عدم تحقق انتظارات، منجر به افزایش احساس تنهایی و ناکامی می‌شود. بنابراین، تأثیر این سبک تا حد زیادی به بافت فرهنگی و اجتماعی فرد بستگی دارد (Evans et al, 2022).

سبک هویت متعهدانه نیز که با پایبندی به ارزش‌ها و اهداف شخصی مشخص می‌شود، به عنوان یک عامل محافظتی قوی در برابر احساس تنهایی عمل می‌کند. دانش آموزان دارای این سبک هویتی، به دلیل داشتن حس روشنی از هویت و هدفمندی در زندگی،

کمتر در معرض نوسانات هیجانی و طرد اجتماعی قرار می‌گیرند. این افراد تمایل دارند روابط عمیق‌تر و بادوام‌تری تشکیل دهند، چرا که تعهد درونی آن‌ها به کاهش تعارضات بین‌فردی و افزایش رضایت از روابط کمک کرده و موجب می‌شود تا آن‌ها روابط باثباتی را با دیگران برقرار نمایند، عاملی که به شکل قابل توجهی احتمال بروز تنهایی را در آن‌ها کاهش می‌دهد. اما دانش‌آموزان دارای سبک هویتی سردرگم، فاقد تعهدات پایدار به ارزش‌ها و اهداف شخصی هستند. این بی‌ثباتی و عدم وضوح در خودشناسی (عدم شکل‌گیری هویت منسجم و یکپارچه)، به بخش‌های مختلف زندگی آن‌ها مخصوصاً در روابط با دیگران نیز تسری یافته و منجر به سردرگمی در روابط اجتماعی می‌شود. زمانی که فرد نتواند به درکی روشن از خویشتن دست یابد، قادر به برقراری ارتباطات عمیق و معنادار با دیگران نخواهد بود. در نتیجه، این ناتوانی در ایجاد پیوندهای عاطفی پایدار، منجر به حس انزوا و تنهایی می‌شود. مطالعات متعددی در این زمینه نشان داده‌اند که سردرگمی در هویت با کاهش رضایت از روابط اجتماعی همراه است. پژوهش Richman et al (2016) در این زمینه نشان داد که سردرگمی در هویت با مشکلات مختلف سلامت روان مخصوصاً تنهایی و افسردگی مرتبط است. از دیدگاه روانشناختی نیز سبک هویتی سردرگم با مکانیسم‌های دفاعی ناسازگارانه‌ای مانند اجتناب و انکار همراه است. این افراد به دلیل ترس از تعهد و مسئولیت‌پذیری، از مواجهه با چالش‌های هویتی دوری می‌کنند. چنین رفتاری نه تنها مانع از رشد شخصیتی آن‌ها می‌شود، بلکه فرد را در فضایی از انزوا و بیگانگی اجتماعی قرار داده و در نتیجه‌ی آن حالتی مزمن از احساس تنهایی در آن‌ها شکل می‌گیرد.

در نهایت یافته‌ی اصلی این پژوهش نشان داد که احساس تنهایی در الگوی ساختاری اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان براساس سبک‌های هویتی، نقش میانجی معنی‌داری را ایفا می‌کند. این نتیجه را می‌توان این چنین تبیین کرد که دانش‌آموزان با سبک‌های هویتی سردرگم و اجتنابی، به دلیل عدم شکل‌گیری هویت منسجم و اجتناب از تعهدات اجتماعی، بیشتر در معرض احساس تنهایی مزمن قرار می‌گیرند. این حالت عاطفی منفی، فضای روانی مناسبی را برای گرایش به رفتارهای اعتیادآور مانند استفاده افراطی از اینترنت ایجاد می‌کند. در واقع، احساس تنهایی به عنوان مکانیسمی واسطه‌ای، شکاف بین نقص در شکل‌گیری هویت و نیاز به تعلق‌جویی را از طریق فضای مجازی پر می‌کند (Tian et al, 2021) زمانی که افراد قادر به ایجاد روابط معنادار در دنیای واقعی نیستند، اینترنت به عنوان جایگزینی کم‌هزینه اما گمراه‌کننده برای ارضای نیازهای اجتماعی آن‌ها عمل می‌کند. هم‌چنین سبک‌های هویتی نامتمایز مانند هویت سردرگم، از طریق کاهش خودکارآمدی اجتماعی و افزایش اضطراب بین‌فردی، شرایط را برای تشدید احساس تنهایی فراهم می‌کنند. این احساس به نوبه خود، فرد را به سمت فضای مجازی سوق می‌دهد جایی که نوجوان می‌تواند هویت‌های جایگزین و کنترل‌شده‌ای بسازد. تحقیقات Gazo et al (2020) نشان داده است آن دسته از کاربران فضای مجازی که از تنهایی رنج می‌برند، تمایل بیشتری به ایجاد روابط سطحی اما فوری در فضای مجازی دارند که این الگو، چرخه اعتیاد اینترنتی را در آن‌ها تقویت می‌کند. نکته حائز اهمیت این است که در این فرآیند، احساس تنهایی نه تنها به عنوان یک میانجی منفعل، بلکه به عنوان یک عامل فعال در تشدید استفاده بیمارگونه از اینترنت عمل می‌کند. هرچه مدت زمان این چرخه بیشتر باشد، شکاف بین مهارت‌های اجتماعی فرد و الزامات ارتباط واقعی عمیق‌تر می‌شود.

از سوی دیگر زمانی که بحران هویت در مراحل رشد حل نشده باقی می‌ماند، فرد فاقد ابزارهای روانی لازم برای مقابله با احساس تنهایی می‌شود. در چنین شرایطی، اینترنت به عنوان یک تنظیم کننده ناکارآمد هیجانی عمل می‌کند که در کوتاه مدت موجب کاهش احساس تنهایی می‌شود اما در بلندمدت آن را تشدید می‌سازد. در این زمینه مطالعات Zhang et al (2018) نشان داده است نوجوانان با سبک هویتی اطلاعاتی که در جستجوی فعال هویت هستند، کمتر به سمت استفاده مرضی از اینترنت کشیده می‌شوند. این یافته‌ها حاکی از آن است که فرآیندهای هویت‌یابی سالم، مانند یک عامل محافظتی در برابر پیامدهای منفی احساس تنهایی عمل می‌کنند. هم‌چنین در سطح عصبی-روانشناختی، احساس تنهایی مزمن با تغییراتی در سیستم پاداش مغز همراه است که مشابه مکانیسم‌های اعتیاد به موادمخدر عمل می‌کند. وقتی فردی با سبک هویتی اجتنابی به دلیل ترس از طرد شدن، از تعاملات واقعی دوری می‌کند، شبکه‌های اجتماعی آنلاین سیستم دوپامینرژیک را با ارائه پاداش‌های فوری اما کاذب فعال می‌سازند. این تقویت مثبت، الگوی اجتناب از موقعیت‌های واقعی را تقویت کرده و فرد در چرخه معیوبی از تنهایی و استفاده افراطی از اینترنت گرفتار می‌شود (Bakioğlu, 2020). به‌علاوه بر اساس مدل آسیب‌پذیری-استرس، سبک‌های هویتی ناسازگارانه به عنوان یک عامل اصلی آسیب‌پذیری فرد را در مواجهه با استرس‌های زندگی افزایش داده و از این طریق می‌تواند فرد را مستعد احساس تنهایی سازد. این حالت هیجانی منفی نیز احتمال گرایش به اعتیاد به اینترنت را به عنوان راهی برای مقابله با تنش‌های منفی ناشی از تنهایی افزایش می‌دهد. پژوهش‌های متعدد نشان داده‌اند سبک هویتی اجتنابی و ویژگی‌های اصلی آن مانند تردید درباره خود و اجتناب از تعهد، پیش‌بین قوی‌تری برای احساس تنهایی و در نتیجه اعتیاد به اینترنت است (Monacis et al, 2017) این یافته‌ها با نظریه هویت اجتماعی که بر اهمیت تعلق گروهی تاکید دارد نیز همسو هستند، چرا که احساس تنهایی ناشی از عدم تعلق به گروه‌های اجتماعی، جستجوی تعلق

یا پذیرش از طریق اینترنت و فضای مجازی را موجب شده و از این طریق می‌تواند آسیب‌پذیری فرد را در برابر اعتیاد به اینترنت افزایش دهد.

به‌طور کلی اعتیاد به اینترنت یکی از چالش‌ها و مشکلاتی است که طی سالیان اخیر به‌صورت قابل‌توجهی در میان نوجوانان شیوع یافته است. از یک‌سو شیوع قابل ملاحظه اعتیاد به اینترنت در نوجوانان و از سوی دیگر پیامدهای آسیب‌زای آن ضرورت بررسی عمیق‌تر این معضل اجتماعی را می‌رساند؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی الگوی روابط ساختاری اعتیاد به اینترنت دانش‌آموزان براساس سبک‌های هویت و نقش میانجی احساس تنهایی بود. نتایج این پژوهش نشان داد که مدل مفهومی از برازندگی مناسبی برخوردار است و در این الگوی ساختاری احساس تنهایی نقش میانجی معنی‌داری را دارد. اما این پژوهش نیز هم‌چون سایر مطالعات با محدودیت‌هایی مواجه بود. نخستین محدودیت پژوهش ناتوانی در کنترل عوامل محدودکننده‌ی پژوهش شامل وضعیت اجتماعی-اقتصادی یا شرایط فرهنگی دانش‌آموزان بود؛ عاملی که می‌توانست بر الگوهای رفتاری آن‌ها و به تبع آن بر میزان استفاده‌ی آن‌ها از اینترنت اثرگذار بوده باشد. به همین سبب پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده نسبت به سنجش یا کنترل این موارد اقدام گردد. هم‌چنین در این مطالعه از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد، عاملی که می‌توانست بر قابلیت تعمیم یافته‌های تحقیق اثرگذار بوده باشد. به همین دلیل پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده از روش‌های نمونه‌گیری تصادفی استفاده شود. هم‌چنین باتوجه به یافته‌های به دست آمده در این مطالعه طراحی برنامه‌های پیشگیرانه در مدارس ضروری به نظر می‌رسد. این برنامه‌ها باید با هدف تقویت هویت‌یابی سالم و توسعه مهارت‌های اجتماعی طراحی شوند تا از یک سو به دانش‌آموزان در شکل‌دهی هویت منسجم کمک کرده و از سوی دیگر توانایی برقراری روابط بین‌فردی مؤثر (برای پیشگیری از بروز احساس تنهایی) را در آن‌ها افزایش دهند. هم-چنین کارگاه‌های آموزشی در مدارس می‌توانند بر اساس یافته‌های این پژوهش، به شناسایی دانش‌آموزان دارای سبک‌های هویتی سردرگم و اجتنابی متمرکز شده و مداخلات هدفمندی را برای این گروه اجرا کنند. در این برنامه‌ها می‌توان از تکنیک‌های بازسازی هویت استفاده کرد که به افراد کمک می‌کند تصویر روشن‌تری از خود بدست آورند. همچنین، آموزش مهارت‌های ارتباطی و حل مسئله اجتماعی می‌تواند به کاهش احساس تنهایی و در نتیجه کاهش گرایش به فضای مجازی منجر شود.

تعارض منافع

این پژوهش برگرفته از پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد نویسنده دوم بود و براساس آن نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافعی را گزارش نمی‌کنند.

تقدیر و تشکر

بدین وسیله از تمام دانش‌آموزانی که در این پژوهش شرکت داشته و دست‌یابی به یافته‌هایی دقیق را ممکن ساختند، کمال تشکر به عمل می‌آید.

منابع

Agbaria, Q., & Bdier, D. (2021). The role of self-control and identity status as predictors of internet addiction among Israeli-Palestinian college students in Israel. *International Journal of Mental Health and Addiction*, *19*(1), 252-266. https://doi.org/10.1007/s11469-019-00172-4

Ahmadi, M., Koraim, M. A., & Zargami, E. (2023). Fitness of Causal-Structural Relationships between Self-Efficacy and Self-Regulation with Internet Addiction by Mediating Quality of Life in Tehran's Adolescents. *Quarterly Journal of Psychological Methods and Models Summer*, *14*(52), 35-52. https://doi.org/10.30495/jpmm.2023.30744.3673

Akhavi Samarein, Z., Azhdari, R., & Bigdli, M. (2022). Causal modeling of the role of family functioning in predicting corona anxiety mediated by Academic Procrastination in High School Students. *Military Caring Sciences*, *9*(2), 180-189. https://doi.org/10.52547/mcs.9.2.10

Alavi S. S., Eslami M., Meracy M. R. , Najafi M., Jannatifard F., Rezapour H. (2010). Psychometric properties of Young internet addiction test. *International Journal of Behavioral Sciences*, *4*(3), 183-189.

Amushahi, M., & Shah Senai, S. (2023). Structural model of academic enthusiasm based on identity style and emotional intelligence in high school students of gifted schools: mediating role of internet addiction. *Clinical Psychology Achievements*, *8*(4), 268-283. https://doi.org/10.22055/jacp.2024.45460.1335

Bakioğlu, F. (2020). Internet addiction and social self-efficacy: the mediator role of loneliness. *Anales de Psicología/Annals of Psychology*, *36*(3), 435-442. https://doi.org/10.6018/analesps.394031

Berzonsky, M. D. (1989). Identity style: Conceptualization and measurement. *Journal of adolescent research*, *4*(3), 268-282. https://doi.org/10.1177/074355488943002

Berzonsky, M. D. (1992). Identity style and coping strategies. *Journal of personality*, *60*(4), 771-788. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1992.tb00273.x

Berzonsky, M. D., & Cieciuch, J. (2016). Mediational role of identity commitment in relationships between identity processing style and psychological well-being. *Journal of happiness studies*, *17*(1), 145-162. https://doi.org/10.1007/s10902-014-9588-2

Berzonsky, M. D., & Kuk, L. (2022). Identity styles and college adaptation: the mediational roles of commitment, self-agency and self-regulation. *Identity*, *22*(4), 310-325. https://doi.org/10.1080/15283488.2021.1979552

Berzonsky, M. D., & Papini, D. R. (2022). Cross-lagged associations between cognitive dispositions, identity processing styles, and identity commitments. *Self and Identity*, *21*(8), 963-979. https://doi.org/10.1080/15298868.2021.2013309

Biniaz, A., Aflakseir, A., & Goudarzi, M. A. (2023). Predicting suicidal thoughts based identity styles and self-acceptance in students. *Clinical Psychology Studies*, *14*(51), 149-174. https://doi.org/10.22054/jcps.2023.61545.2586

Borawski, D., Wajs, T., Sojka, K., & Misztal, U. (2021). Interrelations between attachment styles, emotional contagion and loneliness. *Journal of Family Issues*, *42*(9), 2064-2082. https://doi.org/10.1177/0192513X20966013

Bottaro, R., Valenti, G. D., & Faraci, P. (2024). Internet addiction and psychological distress: can social networking site addiction affect body uneasiness across gender? A mediation model. *Europe's journal of psychology*, *20*(1), 41-58. https://doi.org/10.5964/ejop.10273

Chemnad, K., Aziz, M., Al-Harahsheh, S., Abdelmoneium, A. O., Baghdady, A., & Ali, R. (2025). School pressure and academic performance versus internet addiction in early and middle

adolescents: the mediating role of family relationship. *Behaviour & Information Technology*, *44*(10), 2428-2444. https://doi.org/10.1080/0144929X.2024.2396434

Daneshmand, M., Sabet, M., & Vaziri, K. (2024). Structural model of stable complex grief among bereaved people due to corona based on differentiation focusing on the mediating role of anger rumination and loneliness. *Rooyesh-e-Ravanshenasi Journal (RRJ)*, *12*(12), 85-96. http://frooyesh.ir/article-1-4695-fa.html

Diehl, K., Jansen, C., Ishchanova, K., & Hilger-Kolb, J. (2018). Loneliness at universities: determinants of emotional and social loneliness among students. *International journal of environmental research and public health*, *15*(9), 1865-1878. https://doi.org/10.3390/ijerph15091865

Evans, O., Cruwys, T., Cárdenas, D., Wu, B., & Cognian, A. V. (2022). Social identities mediate the relationship between isolation, life transitions, and loneliness. *Behaviour Change*, *39*(3), 191-204. https://doi.org/10.1017/bec.2022.15

Gazo, A. M., Mahasneh, A. M., Abood, M. H., & Muhediat, F. A. (2020). Social self-efficacy and its relationship to loneliness and internet addiction among hashemite university students. *International Journal of Higher Education*, *9*(2), 144-155.

Hejazi, E., Shahraray, M., Farsinejad, M., & Asgary, A. (2009). Identity styles and academic achievement: Mediating role of academic self-efficacy. *Social Psychology of Education*, *12*(1), 123-135. https://doi.org/10.1007/s11218-008-9067-x

Hong, M., Dyakov, D. G., & Zheng, J. (2021). The influence of self-identity on social support, loneliness, and internet addiction among Chinese college students. *Journal of Psychology in Africa*, *31*(3), 242-247. https://doi.org/10.1080/14330237.2021.1927353

Hysing, M., Petrie, K. J., Bøe, T., Lønning, K. J., & Sivertsen, B. (2020). Only the lonely: A study of loneliness among university students in Norway. *Clinical psychology in Europe*, *2*(1), 27-41. https://doi.org/10.32872/cpe.v2i1.2781

Jafari Kadijani, N. and Maadani, N. (2024). The Role of Religious Attitude, Social Support and Negative Emotions in Predicting Internet Addiction in High school Students. *Islamic Perspective on Educational Science*, *11*(23), 155-178. https://doi.org/10.30497/esi.2024.245631.1726

Joseph, J., Varghese, A., Dhandapani, M., Grover, S., Sharma, S., Khakha, D., ... & Varkey, B. P. (2021). Prevalence of internet addiction among college students in the Indian setting: a systematic review and meta-analysis. *General psychiatry*, *34*(4), 100-117. https://doi.org/10.1136/gpsych-2021-100496

Kaniušonytė, G., Truskauskaitė-Kunevičienė, I., Žukauskienė, R., & Crocetti, E. (2019). Knowing who you are for not feeling lonely? A longitudinal study on identity and loneliness. *Child Development*, *90*(5), 1579-1588. https://doi.org/10.1111/cdev.13294

Kapus, K., Nyulas, R., Nemeskeri, Z., Zadori, I., Muity, G., Kiss, J., ... & Feher, G. (2021). Prevalence and risk factors of internet addiction among Hungarian high school students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(13), 69-89. https://doi.org/10.3390/ijerph18136989

Kaya, B., & Güneş, S. (2023). The relationship between smartphone addiction and identity development among adolescents. *Research on Education and Psychology*, *7*(1), 39-50. https://doi.org/10.54535/rep.1266606

Keller, G. (2016). *Statistics for management and economics*. Cengage Learning, Inc,.

Kermani Mamazandi, Z., & Aboutorabi, R. (2024). The Role of Loneliness, Social Anxiety and Sensation Seeking in Predicting Students' Internet Addiction. *Social Psychology Research*, *14*(55), 101-112. https://doi.org/10.22034/spr.2024.448030.1930

Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.

Li, S., Ren, P., Chiu, M. M., Wang, C., & Lei, H. (2021). The relationship between self-control and internet addiction among students: a meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, *12*(4), 73-88. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.735755

Lozano-Blasco, R., Robres, A. Q., & Sánchez, A. S. (2022). Internet addiction in young adults: A meta-analysis and systematic review. *Computers in Human Behavior*, *13*(4), 125-138. https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107201

Monacis, L., de Palo, V., Griffiths, M. D., & Sinatra, M. (2017). Exploring individual differences in online addictions: The role of identity and attachment. *International journal of mental health and addiction*, *15*(4), 853-868. https://doi.org/10.1007/s11469-017-9768-5

Naderi, F., & Haghshenas, F. (2009). The relationship between impulsivity, loneliness and the mobile phone usage rate in male and female students of Ahvaz Islamic Azad University. Journal of Socia Psychology, *4*(12), 111-121.

Norozi, N., & Babaee, E. (2023). The role of family functioning and loneliness in predicting internet among high school girls with working parents. *Social Cognition*, *12*(24), 69-76. https://doi.org/10.30473/sc.2024.69527.2932

Nottage, M. K., Oei, N. Y., Wolters, N., Klein, A., Van der Heijde, C. M., Vonk, P., ... & Koelen, J. (2022). Loneliness mediates the association between insecure attachment and mental health among university students. *Personality and Individual Differences*, *18*(5), 111-128. https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111233

Oruganti, A., Muppa, J. C., Kolanati, B., & Kavi, A. (2024). Internet Addiction: Prevalence and Patterns among Professional College Students in Urban Area–A Cross-sectional Study. *Journal of Public Health and Primary Care*, *5*(3), 167-172. https://doi.org/10.4103/jphpc.jphpc_26_24

Pan, Y. C., Chiu, Y. C., & Lin, Y. H. (2020). Systematic review and meta-analysis of epidemiology of internet addiction. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *11*(8), 612-622. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2020.08.013

Richman, S. B., Pond Jr, R. S., Dewall, C. N., Kumashiro, M., Slotter, E. B., & Luchies, L. B. (2016). An unclear self leads to poor mental health: Self-concept confusion mediates the association of loneliness with depression. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *35*(7), 525-550. https://doi.org/10.1521/jscp.2016.35.7.525

Russell, D. W. (1996). UCLA Loneliness Scale (Version 3): Reliability, validity, and factor structure. *Journal of personality assessment*, *66*(1), 20-40. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa6601_2

Sabet, S., & Khayatan, F. (2023). Predicting traditional and cyber bullying based on identity styles and emotional maturity in adolescents in Isfahan. *Journal of School Psychology*, *11*(4), 30-42. https://doi.org/10.22098/jsp.2023.2047

Shareati, Y., & Khaleghipour, S. (2023). Structural relationships of internet tendency with temperament and character, diurnal preferences, and identity styles as mediated by anxiety. *The Journal of New Thoughts on Education*, *19*(2), 225-244. https://doi.org/10.22051/jontoe.2022.39897.3557

Tamannai Far, M., & Khanshan, M. (2023). Predicting Adolescent Internet Addiction Based on Parenting Styles with The Mediating Role of Attachment Styles. *The Women and Families Cultural-Educational*, *18*(65), 269-291. https://doi.org/20.1001.1.26454955.1402.18.65.6.6

Tenzin, K., Dorji, T., Gurung, M. S., Dorji, P., Tamang, S., Pradhan, U., & Dorji, G. (2018). Prevalence of internet addiction and associated psychological comorbidities among college students in Bhutan. *JNMA: Journal of the Nepal Medical Association*, *56*(210), 558-576.

Tian, Y., Qin, N., Cao, S., & Gao, F. (2021). Reciprocal associations between shyness, self-esteem, loneliness, depression and Internet addiction in Chinese adolescents. *Addiction Research & Theory*, *29*(2), 98-110. https://doi.org/10.1080/16066359.2020.1755657

Tomić, M., & Macuka, I. (2023). Identity styles in emerging adulthood: The role of perfectionism and personal growth initiative. *Zdravstveni glasnik*, *9*(1), 45-60. https://doi.org/10.47960/2303-8616.2023.17.45

Wang, Y., & Zeng, Y. (2024). Relationship between loneliness and internet addiction: a meta-analysis. *BMC public health*, *24*(1), 858-879. https://doi.org/10.1186/s12889-024-18366-4

Widyanto, L., & McMurran, M. (2004). The psychometric properties of the internet addiction test. *Cyberpsychology & behavior*, *7*(4), 443-450. https://doi.org/10.1089/cpb.2004.7.443

Xu, J., & Tang, L. (2024). The relationship between physical exercise and problematic internet use in college students: the chain-mediated role of self-control and loneliness. *BMC Public Health*, *24*(1), 17-36. https://doi.org/10.1186/s12889-024-19226-x

Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology & behavior*, *1*(3), 2.